

Dva roky sociálních reforem

Uplynuly téměř dva roky od doby, kdy začala současná vláda pracovat. V současné době již působí dopady sociálních reforem, proto je čas na bilanci hlavních změn.

1) Podpora rodin přenesena do daňové oblasti, rodiny s dětmi na reformě vydělaly

Výchozí stav: Neudržitelný růst zadlužování

- Neudržitelný růst sociálních mandatorních výdajů a z toho vyplývající zadlužování
- Jejich výše významně ovlivněna přijetím předvolebních sociálních balíčků na jaře 2006, znamenajících nárůst 68 mld. Kč od 1. 1. 2008, pokud by nedošlo ke změnám (za poslední 2 roky vlády ČSSD navýšení o 100 mld. Kč)

Změny

- Reforma veřejných financí provazuje změny v daňovém a sociálním systému
- Úspornější a adresnější sociální systém je kompenzován snížením daní, především výrazným zvýšením daňových slev

Dopady

- Růst čistých peněžních příjmů zaměstnanců s dětmi dosáhl **v pololetí 2008 meziročně 9,3 %** (v prvním čtvrtletí 13,2 %) a byl vyšší, než meziroční zvýšení životních nákladů zaměstnanců **6,7 %**
- Čisté peněžní příjmy zaměstnanců s dětmi rostly rychleji než zaměstnanců bez dětí (**o 1,8 %**)
- Reforma veřejných financí způsobila, že snížení daní u zaměstnanců s dětmi je vyšší, než snížení objemu dávek státní sociální podpory a rodiny s dětmi na reformě vydělaly
- Reálné čisté mzdy zaměstnanců s dětmi stoupají rychleji než hrubé mzdy
- V prvním pololetí 2008 se zvýšila relace mezi čistými peněžními příjmy zaměstnanců s dětmi a zaměstnanců bez dětí na jednoho člena rodiny na **61,1 %** (9 929 Kč, 16 254 Kč) proti roku 2007, kdy dosáhla **59,3 %** (9 082 Kč, 15 323 Kč)

2) Adresnější sociální systém, výdaje na státní sociální podporu byly sníženy o 12,5 mld. Kč

Výchozí stav: Finančně neudržitelný sociální systém

- Málo adresný sociální systém, jeho expanze hrozila rozvratem veřejných financí
- Beze změn by výdaje jen na dávky státní sociální podpory stouply z 34 mld. Kč v roce 2006 na 56,2 mld. Kč v roce 2008
- Zabudováním automatických valorizací by výdaje výrazně stoupaly nadále

Změny

- Cílem změn je adresnější a méně nákladný sociální systém

- Dochází k zúžení okruhu příjemců dávek státní sociální podpory (přídavek na dítě, sociální příplatek, pohřebné), některé dávky jsou sníženy (porodné), jiné zrušeny („pastelkovné“, příspěvek na zvýšené životní náklady)
- Jsou zrušeny automatické valorizace dávek státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Dopady

- Celkový počet dávek státní sociální podpory v období leden-září 2008 meziročně **poklesl o 7,8 mil. dávek** na 14,46 mil. (**o 34,8 %**)
- Celkové výdaje na dávky státní sociální podpory v období leden-září 2008 meziročně **poklesly o 4,44 mld. Kč** na 31,91 mld. Kč (**o 12,2 %**)
- V roce 2008 dojde k poklesu výdajů na dávky státní sociální podpory až **o 12,5 mld. Kč** proti původnímu stavu před reformou na cca 43,7 mld. Kč
- Přesto budou tyto výdaje o zhruba 10 mld. Kč vyšší než v roce 2006

3) Reforma nemocenského pojištění vedla ke snížení pracovní neschopnosti o 24 %

Výchozí stav: Vysoká pracovní neschopnost nad úrovní běžnou v EU

- Míra nemocnosti byla u nás dlouhodobě výrazně vyšší než v členských zemích EU, především než např. v Polsku, Maďarsku nebo na Slovensku
- Neexistuje důvod, aby u nás byla nemocnost vyšší než v těchto zemích, jelikož podle všech mezinárodních srovnávacích studií je zdravotní stav našeho obyvatelstva lepší

Změny

- Cílem reformy nemocenského je dosáhnout větší odpovědnosti zaměstnance i zaměstnavatele, snížit častou fiktivní nemocnost a omezit zneužívání systému
- Zavedení třídenní karenční doby, změna výpočtu dávek nemocenského (náhrady mzdy)

Dopady

- V období únor–říjen 2008 (vyplácí se měsíc zpětně) meziročně poklesly výdaje na nemocenské **o 2,81 mld. Kč**
- V období leden–červen 2008 se meziročně snížil počet ukončených případů pracovní neschopnosti **o 24 %**
- Počet případů s délkou trvání pracovní neschopnosti do 14 dnů se u zaměstnanců malých organizací snížil **o 45 %**
- V období leden–červen 2008 pokleslo průměrné procento pracovní neschopnosti meziročně z 5,9 % na **5,1 %**
- Tento trend zbrzdilo rozhodnutí Ústavního soudu, za červenec-srpen první 3 dny 60 % DVZ, od září 25 % DVZ
- To je patrné na vývoji výdajů na nemocenské: výdaje za únor–červenec 2008 klesly meziročně **o 17,1 %**, za srpen–září už jen **o 3,7 %** a za říjen **o 7,9 %**. **Vývoj výdajů kopíruje dopady rozhodnutí Ústavního soudu**

4) První etapa důchodové reformy stabilizovala penzijní systém na 30 let

Výchozí stav: Odkládání důchodové reformy

- V roce 2004 ustavena „Bezděková komise“ expertů
- V roce 2005 předložila závěry, které měly vést k politické dohodě nad základním směrem důchodové reformy, ČSSD a KSČM tuto dohodu odmítly podepsat
- První etapu důchodové reformy projednávala od července 2007 nová politická komise, dohodu nakonec nepodpořily opět ČSSD a KSČM
- Vlivem demografického vývoje by došlo bez důchodové reformy v blízké budoucnosti k výraznému prohlubování deficitu důchodového systému, z čehož vyplývá nemožnost vyplácet důchody bez výrazného snížení životní úrovně důchodců

Změny

- První etapa důchodové reformy spočívá v pokračování postupného zvyšování důchodového věku, postupném prodloužení potřebné doby pojištění, zavedení třístupňové invalidity, umožnění flexibilnějšího odchodu z práce do důchodu atd.

Dopady

- První etapa důchodové reformy je nejvýraznější změna důchodového systému od devadesátých let, která přispěje k jeho lepší finanční udržitelnosti a dlouhodobě ho stabilizuje minimálně **na 30 let**
- Výdaje na základní důchodové pojištění činí v současné době 8,1 % HDP, do roku 2050 by se podle původní právní úpravy zvýšily na **11,7 % HDP**, ale v důsledku schválených změn by se tyto výdaje měly zvýšit pouze na **10,5 % HDP**

5) Mimořádná valorizace urychlila zvýšení důchodů, mezi zářím 2006 - lednem 2009 stouplou o 1 658 Kč

Výchozí stav: Mimořádná valorizace důchodů umožněna při příliš vysoké inflaci

- Mimořádné zvýšení důchodů v průběhu roku bylo podmíněno růstem inflace aspoň o 10 %, což by bylo v podmínkách roku 2008 nedosažitelné
- Pracující důchodci nemohli uplatnit žádnou daňovou slevu

Změny

- Mimořádná valorizace důchodů byla ještě v průběhu roku 2008 umožněna snížením potřebné hranice růstu cen z 10 % na 5 %
- Od srpna 2008 se každému důchodci zvýšil důchod o 470 Kč měsíčně
- Pracující důchodci byli podpořeni přiznáním daňové slevy ve výši 24 840 Kč

Dopady

- V období leden 2008-leden 2009 dojde ke třem zvýšením důchodů, která u průměrného starobního důchodu činí celkem **1 150 Kč** (350+470+330=1150)
- Průměrná výše starobního důchodu přesáhne v roce 2009 částku **10 000 Kč**
- Od doby nástupu vlády v září 2006 do ledna 2009 se důsledkem valorizací průměrné starobní důchody zvýší celkem o **1 658 Kč**
- Podíl výše průměrného vypláceného důchodu k průměrné mzdě zůstane v roce 2009 na úrovni roku 2008, tj. **40,2 %**
- Reálná hodnota průměrného samostatně vypláceného důchodu bude v roce 2009 nejvyšší od roku 1989 (**111,5 %**) a bude o 5,8 p. b. vyšší než v roce 2006

6) Zpřísnění pobírání sociálních dávek přispělo ke snížení dlouhodobé nezaměstnanosti o téměř 30 %

Výchozí stav: Demotivující systém sociálních dávek

- Systém pomoci v hmotné nouzi měl demotivující charakter především pro dlouhodobě nezaměstnané

Změny

- Cílem změn je vytvoření prostředí, kdy práce i za nízkou mzdu bude výhodnější, než pobyt na sociálních dávkách, proto je zpřísněna výplata dávek pomoci v hmotné nouzi
- Adresnější systém státní sociální podpory zároveň zvýhodňuje ty rodiny, kde aspoň jeden z rodičů pracuje
- Výplata dávek poukázkami snižuje počet příjemců těchto dávek a omezuje jejich zneužívání
- Tyto trendy by se měly prohloubit dalšími změnami, platnými od 1. 1. 2009

Dopady

- Celkové výdaje na dávky hmotné nouze v období leden–září 2008 meziročně poklesly o 325,1 Kč na 2,14 mld. Kč (o 15,2 %)
- Celkový počet dávek hmotné nouze v období leden–září meziročně poklesl o 75 tis. Na 838 tis. (o 9 %)
- V září 2008 poklesl meziročně celkový počet nezaměstnaných z 365 tis. na 314,5 tis., tedy o 13,8 % na úroveň 5,3 % (v říjnu 5,2 %)
- V září 2008 poklesl počet dlouhodobě nezaměstnaných nad 12 měsíců o 43 tis. na 105,6 tis. (o 29 %), pokles počtu dlouhodobě nezaměstnaných je tedy výraznější, než pokles celkového počtu nezaměstnaných
- Od prosince 2006 do září 2008 poklesl počet dlouhodobě nezaměstnaných o 43 % (ze 185 tis. na 105,6 tis.)

7) Počet zaměstnaných osob se zdravotním postižením stoupl o 29 %

Výchozí stav: Zneužívaný systém zaměstnávání zdravotně postižených

- Výdaje na příspěvky na podporu zaměstnávání zdravotně postižených narůstaly s mimořádnou dynamikou
- V roce 2006 byl objem těchto prostředků 2násobkem roku 2005 a v roce 2007 dokonce 3násobkem, přičemž tento trend by pokračoval i v následujících letech
- Stále častější byly případy, kdy byl tento příspěvek pobírán na zdravotně postižené, kteří ve skutečnosti vůbec nepracovali. Samotní zaměstnavatelé odhadují, že jich mohlo být až 30 %

Změny

- Cílem je efektivnější systém zaměstnávání zdravotně postižených
- Příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením je poskytován ve výši skutečně vynaložených mzdových nákladů

Dopady

- Počet zaměstnaných osob se zdravotním postižením se za období leden–červen 2008 zvýšil o 7 103 osob ve fyzickém stavu na 31 717 (o 29 %)

- Počet zaměstnavatelů, kteří žádají o příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením, se za období leden–červen 2008 **zvýšil o 101** na 1354 (o **8 %**)
- Počet osob se zdravotním postižením evidovaných jako uchazeči o zaměstnání **poklesl o 6 786** uchazečů z 65 216 v prosinci 2007 **na 58 430** v říjnu 2008 (o **11,6 %**)
- Dynamický nárůst výdajů na příspěvek na podporu zaměstnávání zdravotně postižených z posledních let se za první pololetí 2008 zastavil

8) Třírychlostní rodičovská dovolená znamená větší svobodu volby

Výchozí stav: Omezené možnosti pro svobodu volby rodičů

- Původní stav nabízel jen omezené možnosti pro volbu rodičů, kteří byli limitováni při rozhodování o svém rodičovství i pracovním zapojení a výběru takové podpory, která by jim nejlépe vyhovovala

Změny

- Nově zavedený systém nabízí tři rychlosti čerpání rodičovského příspěvku v délce 2, 3 nebo 4 roky a tři varianty výměry rodičovského příspěvku: zvýšenou 11 400 Kč, základní 7 600 Kč a sníženou 3 800 Kč
- Zavedení třírychlostní rodičovské dovolené odpovídá moderním mezinárodním trendům péče o děti

Dopady

- Počet vyplacených dávek rodičovského příspěvku v období leden-září 2008 meziročně vzrostl na 3,23 mil. dávek (o 6,4 %), nejvyšší zájem je o tříletou variantu
- Výdaje na vyplacené dávky rodičovského příspěvku meziročně vzrostly o 213 mil. Kč (tj. růst o 1 %) na 21,27 mld. Kč, růst výdajů je způsoben změnou systému a s tím souvisejícími přechodnými obdobími, ale i vyšší porodností
- Náš systém patří mezi nejvstřícnější v Evropě, především v porovnání délky mateřské a rodičovské dovolené a výše rodičovského příspěvku v poměru k průměrné mzdě
- Čtyřleté pobírání rodičovského příspěvku není zavedeno nikde v Evropě, v řadě zemí je naopak kratší než jeden rok
- Český rodič může dosáhnout na stejnou výši rodičovského příspěvku, jako např. rakouský protějšek (10 940 Kč v roce 2006)

9) Motivující sociální systém zvýhodní aktivitu při hledání práce, penalizuje pasivitu

Výchozí stav: Nepružný pracovní trh

- Minulé vlády po sobě zanechaly nepružný pracovní trh se systémem dávek pro nezaměstnané, který nemotivoval lidi k co nejrychlejší změně své nepříznivé životní situace.
- Nedostatečně byla penalizována nelegální práce a zneužívání sociálních dávek

Změny

- Změny platné od 1. 1. 2009 činí sociální systém více motivující, finančně bude nastavený tak, aby se vyplatilo zůstat bez práce co nejkratší dobu

- Podpora v nezaměstnanosti bude nejvyšší v prvních dvou měsících, potom bude postupně klesat, doba pobírání podpory se zkracuje
- Výplata podpory v nezaměstnanosti bude vázána na aktivní chování člověka, tedy na jeho účast v rekvalifikacích, programech dalšího vzdělávání a veřejných pracích
- Zpřísňují se postihy za pasivní chování
- Aktivní politika zaměstnanosti bude přesměrována od neproduktivního systému investičních pobídek k handicapovaným osobám, osobám se sníženou uplatnitelností na trhu práce, nejvíce postiženým regionům.
- Nedostatek pracovních sil na našem trhu budou částečně řešit zelené karty, zjednodušující zaměstnávání zahraničních pracovníků mimo EU
- Upravují se podmínky pro možnost výplaty části dávek v hmotné nouzi pomocí poukázek pro ty, kdo zneužívají sociální systém a finanční prostředky nepoužívají k nákupu základních životních potřeb
- Zpřísňují se postihy za nelegální práci
- Organizované nelegální zaměstnávání se stane trestným činem

Jiří Sezemský
vedoucí oddělení styků s veřejností